

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

НАСТОЛНА КНИГА НА БЪЛГАРСКИТЕ УНГАРИСТИ

Найденова, Й. (2018). *Унгарски имена на български. Транскрипция. Съответствия*. София: Изток-Запад. 213 с. ISBN 978-619-01-0374-4

Лиляна Лесничкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Книгата на Йонка Найденова „Унгарски имена на български. Транскрипция, съответствия“, издадена от издателство „Изток-Запад“ в края на 2018 г., е поредната впечатляваща изява на родната унгаристика. През последните десетилетия унгаристиката в България отбелязва значими успехи в областта на теорията и практиката на превода, историографията, литературознанието, езикознанието и се утвърждава все по-убедително в научното и културното пространство на нашата страна. На фона на това динамично и възходящо, като цяло, развитие появата на книгата е навременна и необходима. Тя се включва в поредицата от публикации и свързаната с тях полемика по въпросите на предаването на чуждите имена на български (вж. Андрей Данчев, *Българска транскрипция на английски имена*. Теория и практика. София, 1979, с последвали три преработени и допълнени издания – 1982, 1995, 2010 г.; Иван Кънчев, *Българска транскрипция на испански имена*, София, 2000, 2015; Борис Парашкевов, *Българска транскрипция на немски имена*, София, 2015; Милена Нецова, *Система на английските фамилни имена*, София, 2016).

Особено актуален днес е въпросът за предаването на унгарските собствени имена на български, от една страна, предвид все по-разрастващото се значение на двустранните връзки и на културния диалог между българи и унгарци, от друга – поради разностилието и липсата на единна практика в изписването на унгарските имена. Сериозни отстъпления от правописните норми на съвременния български книжовен език и от днешните правила за транскрипция се наблюдават както в преводаческата практика, така и в средствата за масова информация и комуникация, в справочни издания, библиотечни каталози и др. За съжаление, и днес могат да се приведат немалко примери за отклонения от общовъзприети правила за транскрипция. Ето няколко от последните месеци: „...протестърите на *Сорос* обявиха на демонстрацията, че лидерът на ДК Ференц *Гюрчани* (вм. Дюрчан), „*Йоббик*“ (вм. Йобик), „Моментум“, ЛМП и социалистите ще изготвят обща листа за европейските парламентарни избори“ (в. „Дума“ от 9.01.2019 г.); *Гьорг Шомйо* (вм. Дьорд Шомьо), Приказка за това кой как обича (www.youtube.com/watch); „Заместник-председателят на „Фидес“ *Гергели Гюляс* (вм. Гергей Гуяш) подчерта, че...“ (<https://news.bg>).

Допускани къде поради недобросъвестност, инерция или вкоренени навици, къде поради непознаване на правилата, поради самонадеяност или пренебрежение към всякакъв вид предписания, наблюдаваните слабости, колебания и неточности стават барометър за актуалните проблеми при предаването на унгарските имена на български. Налагат и необходимостта от задълбочена преоценка на някои явления в нашата езикова практика, от по-отчетливо извеждане на критерии и установяване на правила за по-адекватно предаване на унгарските имена в българския език с цел уеднаквяване на тяхната транскрипция и изграждането на по-близка и вярна представа за изговора и изписването им на български.

Водена от желанието да се преодолеят разнопосочните решения, неустановеността и непоследователността при транскрибирането на унгарските имена на български, нашата видна унгаристка Йонка Найденова си поставя амбициозната задача да създаде ръководство за единна българска транскрипция на унгарски имена, като представи осъвременена и прецизирана система от принципи за транскрипция в съответствие със съществуващата нормативна рамка и с някои утвърдени традиции в общественото пространство.

Книгата, която по своята организация има характер и на справочник, впечатлява с умелото съчетаване на теоретична концептуализация и практическа приложимост, с последователната целенасоченост на анализа, като се започне от избора на интерпретираните аспекти и структурирането на съдържанието и се стигне до подбора на илюстративния материал.

В композиционно отношение изданието се състои от увод, две части (теоретична и речникова) и приложения, които улесняват читателя при не-

обходимостта от бърза справка за предаването на основните лични и фамилни имена на унгарските селищни имена както в Унгария, така и извън нейните граници. В обобщителна таблица са изведени основните принципни правила за транскрибиране на унгарските гласни и съгласни звукове. Специално внимание е отделено на изписването (слято, полуслято, т.е. с тире, разделно) и транскрипцията на съставните собствени имена: *Magyarország* – Унгария, *Észak-Magyarország* – Северна Унгария, *Atlanti-óceán* – Атлантически океан, *Bartók-rádió* – радио „Барток“, *Vas megye* – окръг Ваш, *Balaton tó* – (езерото) Балатон.

Уводната част на книгата дава представа за състоянието на транскрипцията на унгарските имена в България. Въпросите на транскрипцията са представени в контекста на тяхното историческо и теоретическо осветляване, при отчитане на съотношението между езикова нормативност, традиция и обществена практика, както и на фактори, свързани с културата на двуезицието и с предаването на чуждите имена въобще. Посочени са отделни обективни и субективни причини, които оказват влияние върху проблематиката. Различните условия и обстоятелства извеждат на преден план различни подходи, придават им различна значимост и лягат в основата на някои несъобразности, дори заблуди, при изписването на унгарските имена у нас, напр. *Александър Петйюфи* вместо *Шандор Петьофи* (Petőfi Sándor), *Коломан Мукшат* вместо *Калман Муксам* (Mikszáth Kálmán), *Михаил Бабит/Бабис* вместо *Михай Бабич* (Babits Mihály), *Андрея Ади* вместо *Ендре Ади* (Ady Endre), *Напой, Бизани, Беч* вместо *Неапол* (Nápoly), *Византия* (Bizánc), *Виена* (Bécs) и др.

Теоретичната част предлага систематичен обзор на спецификите на унгарската фонетична и фонологична система (класификация и отличителни характеристики на унгарските гласни и съгласни звукове, фонетични закони, като вокална хармония, асимилация, удвояване на съгласни и др.) като отправна точка за установяване на функционалните отношения, респективно възможните съответствия между фонемните системи на двата езика и извеждане на принципите за транскрибиране на унгарските имена на български. Авторката отлично познава досегашните приноси по изследваната проблематика в българската и унгарската наука. Задълбочено анализира съществуващите практики на транскрибиране, с примери и аргументи убеждава читателя в недостатъците и слабостите на някои от тях. На базата на аргументирания критичен прочит на теоретични концептуални постановки на наши и чужди автори са направени собствени анализи и обобщения, допълнени с предложения за нов подход в случаите, когато коректността към езиковите факти и тенденциите в развитието на науката за транскрипция изискват преосмисляне и корекция на битувачи в публичното пространство примери и практики за предаване на унгарски имена на

български. Оттласквайки се от някои остарели представи, Найденова създава систематизиран и обстоен набор от правила за адекватно предаване на унгарските имена на български: чрез тяхното транскрибиране (*Győr* – Дьор, *Kölcsey* – Кьолчеу) или транслитериране (застъпено значително по-рядко в сравнение с транскрипцията: *Nagy* – Нагу), чрез превод (*Margithíd* – мостът „Маргим“, *Rákóczi nemzetközi gyors* – международен експрес „Ракоци“, *Piroska* – Червената шапчица) или в установената си по традиция форма (*Nagy László* – Ласло Нагу, *Drávaszabolcs* – Дравасоболч). Водеща тенденция при избора на решение за предаването на имената е да се възпроизвежда максимално оригиналният им гласеж, но в духа на българската книжовна норма.

Предложеният подход към системата на транскрибиране и принципите, на които той е базиран, отразяват особеностите на унгарската фонетика, фонология и графика, без да влизат в разрез с фонетичните правила в българския език. Изведените критерии не са плод само на субективни преценки и предпочитания, а са съобразени с утвърдените в българския език правила за транскрибиране, с общите указания, регламентиращи правописа и транскрипцията на чуждите собствени имена: нормативните изисквания за българската транскрипция на чуждите собствени имена, посочени в кодифициращия книжовноезиковата норма „Официален правописен речник на българския език“ (С., БАН, 2012), както и инструкциите, залежали в двете наредби на Министерството на териториалното развитие и строителството („Наредба № 6 от 12 юни 1995 г. за транскрипция и правопис на чужди географски имена на български език“ и „Правила за транскрипция и правопис на унгарските географски имена“ от 1999 г.). Представените в книгата основни принципи при транскрибиране на унгарски имена на български са подложени на широко обсъждане в Колегиума на специалност „Унгарска филология“ при Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, а за прецизирането на отделни постановки и случаи на предаване на имената помага и консултацията с преводачи и други специалисти по чужди литератури, както и със специалисти лингвисти.

Специално внимание авторката отделя на някои словоредни особености при предаването на унгарските собствени имена на български, разполага ги в широк илюстративен контекст, като примерите са не само от литературата, но и от публицистиката, рекламата, ежедневно общуване. Различия с българския език се установяват по отношение на мястото на личното име и фамилията (*Petőfi Sándor* – Шандор Петьофи), на ранга, титлите, длъжностите и името (*Ader János köztársasági elnök* – президентът Янош Адер, *Kis Jenő akadémikus* – академик Йеньо Киш, *Mindszenty József bíboros* – кардинал Йозеф Миндсенти), на наименованието и поясняващата го дума (*Duna folyó* – река Дунав, *Csepel-sziget* – остров Чепел, *Gellért Szálló* – хотел „Гелерт“, *Marshall-terv* – план „Маршал“).

Не е подминат и въпросът за нуждата или отказа да се превеждат „говореши“, „значещи“ наименования (улици, площади, църкви и т.н.), които са потенциално преводими. Макар че географските и личните имена принципно не се превеждат, ясно са открити случаите, изискващи превод. Става дума предимно за географски термини, номенклатурни названия на институции, природни забележителности, приказни герои, прозвища, имена на владетели и папи и др.: *Dunántúl* – *Заддунавие/Трансдунавие*, *Halászbástya* – *Рибарски кули/Рибарски бастуион*, *Budapesti Nemzetközi Vásár* – *Буданещенски международен панаир*, *Hüvelyk Matyi* – *Малечко Палечко*, *Nagy Lajos* – *Лайош Велики*, *Árva Bethlen Kata* – *Ката Бетлен Сирота*, *Retteget Iván* – *Иван Грозни*, *Szent II. János Pál* – *Свети Йоан Павел II*.

Достоинство на книгата е, че авторката подлага на преоценка, прецизира и осъвременява някои принципни постановки, заложили както в двете наредби за транскрипция и правопис на чуждите имена на български език, така и в собственото си помагало „Българска транскрипция на унгарски имена“, излязло три години по-рано в поредицата „Унгарски тетрадки“ на университетската специалност по унгаристика. Практиката да се изписват (ьо) и (ю) след шушкови съгласни, отдавна е отхвърлена от Института за български език при БАН като несъстоятелна. В издаденото през 2015 г. помагало Й. Найденова все още се придържа към нея, позовавайки се на Наредба № 6. В настоящата книга, която по същество е преработен и разширен вариант на помагалото, авторката прави крачка напред, като подчертава изрично, че „според днешните постановки съобразно развитието на науката за транскрипция (ь) не се пише след буквите (ш), (ж), (щ), също и (ч), т.е. *Фелиш* и *Фелишойорш*, *Шумег*, *Чокмьо* (а не: *Фелшьо*, *Шюмег*, *Чьокмьо)*“. Като отклонение от нормата посочва името на писателя Дежьо Костолани, което – подобно на Ласло Наги – може да се предава така, както е придобило легитимност в българска среда.

Както по казуса с предаването на палаталните (закръглени) гласни (ö), (ő), (ü), (ű) след шушкава съгласна (ж, ч, ш, щ), така и по редица други дискуссионни въпроси (напр. предаването на унгарската гласна (а), която е задна, широка и лабиална (*Tamás* – *Тамаш/Томаш*, *Nagy* – *Над/Нод*, *Szabadka* – *Сабадка/Сободка*); транскрибирането на двойните лични и фамилни имена от типа *Nemes Nagy Ágnes* – *Агнеш Немеш-Над*, *Papp Sándor Zsigmond* – *Шандор-Жигмонд Пан*, *Annamária* – *Анна-Мария*, *Cs. Szabó László* – *Ласло Ч.-Сабо*, *Kiss M. Attila* – *Атила М.-Куш*) Йонка Найденова препоръчва да се спазват българските нормативни правила. Двойствеността, наблюдавана в практиката за предаване на някои унгарски имена на български, следва да бъде преодолявана в посока на коректните от гледище на българския език транскрипции за сметка на фонетично неиздържащите. Решението обаче дали да се зачитат традицията и съществуващата

практика, или те да се коригират с цел приближаване към съвременната книжовноезикова норма, невинаги е лесно и създава условия за дублетност. Така, въпреки категорично заявената от авторката позиция, на места се забелязва известна непоследователност: името *Dessewffy* например се среща транскрибирано като *Дежьофи* (с. 24, 66) и *Дежофи* (с. 150); *Sötér/Seöter* – *Шьомер* (с. 23) и *Шомер* (с. 42, 155); *Felsőőrvidék* – *Фелшьюорвидек* (с. 76), но *Felsőörs* – *Фелшьюорш* (с. 166); *Csökmő* – *Чокмьо* (с. 163), но *Csabacsúd* – *Чабачюд* (с. 41, 162). Интересни решения предлагат и някои съставни имена, напр. *Szíjjártó* – *Сийярто*, който често се предава като *Сиярто*.

Тези и други примери показват, че процесът на изместване на по-стари и необосновани форми от новите тепърва ще се утвърждава в писмената практика у нас. Успехът на това важно начинание по постигане на сравнително уеднаквена транскрипция зависи от волята на транскрибиращите и тяхното чувство за отговорност. Безспорен остава ангажиментът за повече информираност, за справка в подкрепа на дадено решение, „за надлежно прилагане и спазване на общоприети правила и книжовни норми“, както настоява авторката.

С информацията за видовете, образуването и правописа на унгарските собствени имена Найденова обогатява представите на читателя за спецификата на унгарския език, а характеристиката на селищните имена в Унгария и извън сегашните ѝ граници хвърля светлина върху изпълнената с превратности история на унгарския народ, дала отражение върху употребата на традиционните наименования на унгарските области и селища в Карпатския басейн. Тези дълбоко свързани с унгарската историческа и културна памет названия изискват адекватно претворяване на български език, затова авторката им посвещава специални страници, като обвързва въпроса за българските им съответствия с ценна лингвострановедска и социокултурна информация. Наблюденията върху преводаческата практика показват, че когато в преводи от унгарски и въобще в български текстове с унгаристична тематика присъстват географски обекти с унгарското си име, е уместно след транскрибираното унгарско понятие (селище, област и пр.) да се посочи и днешното му наименование. Например: *Pozsony* – *Пожон* (дн. Братислава), *Kassa* – *Каша* (дн. Кошице, Словакия), *Kolozsvár* – *Коложвар* (дн. Клуж-Напока в Румъния), *Vajdaság* – *Вайдашаг* (дн. Войводина в Сърбия), *Újvidék* – *Уйвидек* (дн. Нови Сад в Сърбия), *Erdély* – *Ердей* (дн. Трансилвания в Румъния) и мн. др.

Втората (речникова) част на книгата е с ясно изразен практико-приложен характер. Словникът включва унгарски собствени имена – думи и словосъчетания – от най-различни области. Подборът е направен с оглед на трудностите при произнасянето и правописа на имената, респективно при

предаването им на български. Водещ принцип при представянето на имената в речника е първо да се посочва транскрипцията на унгарското име, а след нея българското му съответствие. Срв.: *Lánchíd* – Ланџхид, *Berujen most*; *Liszt Ferenc tér* – Лист Ференц тер, пл. „Ференц Лист“; *Skála Áruház* – Шкала Арухаз, универмаг „Шкала“ и др. Интерес представляват и специфичните словосъчетания (напр. *Луца*, *Микулаш* и производните им), предаването на някои чужди имена, заглавия на творби, литературни герои, марки и др.

С настоящата си книга Йонка Найденова ни представя концептуално осмислена разработка, която е резултат от дългогодишно усърдно дирене и търпеливо обмисляне. Впечатляваща е всеобхватността на изданието. Проучена е значителна по обем унгарска и българска специализирана литература; издирен, систематизиран и критично осмислен е богат илюстративен материал, като най-многобройни са примерите от преводаческата практика. Изследователският, преводаческият и преподавателският опит, който авторката е натрупала през годините, ѝ позволява да навлезе дълбоко в изследваната проблематика и да създаде труд както с научни достоинства, така и с безспорна практико-приложна стойност. Постиганията на унгаристката са както в цялостното осмисляне на теорията и практиката на предаването на унгарските имена на български, в обединяването на лингвистичните, културологичните и прагматичните аспекти на този процес, така и в осветляването на нерешените въпроси. За адекватното представяне на унгарските собствени имена не е достатъчно да се познават само общоприетите правила и книжовните норми. Изискват се задълбочени познания за историята и културата на унгарския народ, съчетани по подходящ начин с интердисциплинарното обглеждане на проблематиката.

По своя характер и разработка книгата на Йонка Найденова е първи опит за по-обстойно и систематизирано представяне на унгарските имена на български. Авторката разклаща установени модели, предлага корекции на съществуващи досега транскрипции. Тя не само формулира проблематичните случаи, но и посочва пътища за тяхното преодоляване, подсказва решения за широк кръг от въпроси, свързани с начините за адекватно предаване на унгарските собствени имена и географски названия на български, а не само за един или друг аспект на транскрибирането им. Направените препоръки относно правописа и превода на унгарските имена на български, както и речникът с конкретни решения, освен всичко друго, подпомагат и университетското обучение в специалност „Унгарска филология“. Заедно с това книгата на Йонка Найденова допринася за установяването на приемственост в теоретичните принципи в методологията на междуетниковата транскрипция у нас и несъмнено е ценен справочник не само за унгаристи, преводачи и редактори от унгарски език, но и за всич-

ки, които се интересуват от въпросите на езиковата култура, от проблемите, свързани с предаването на чуждите имена на български. Подпомагайки конкретната преводаческа практика и межкултурния диалог, книгата запълва сериозна празнина в българската справочно-лингвистична литература въобще.

A HANDBOOK FOR THE BULGARIAN RESEARCHERS IN HUNGARIAN LANGUAGE

Najdenova, J. (2018). *Hungarian names in Bulgarian. Transcription. Matches*
[A magyar nevek bolgár átírása]. Sofia: East-West Publishing House.
ISBN 978-619-01-0374-4

✉ **Dr. Lilyana Lesnichkova, Assoc. Prof.**

Modern Hungarian Language
Department of Classical Philology
Sofia University
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: l.lesnichkova@uni-sofia.bg